

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 2, Выпуск 2, 29 Февраль

BOSHLANG‘ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

Babadjanova Nargiza Rustamovna

Osiyo xalqaro universiteti

“Pedagogika va psixologiya” kafedrası magistranti

Tosheva Gulnora Djurayevna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti

Annotatsiya: asosida o‘zlashtirish haqida tahliliy natijalar va ma‘lumotlar keltirilgan. Bu yerda o‘qituvchi bolalarning fikrlarini qisqartirishga shoshilmasligi harakat qilishi hamda an‘anaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarda motivlar kurashi, o‘z qarorlarini qabul qilishning qiyin jarayoni imkoniyatini yaratadigan holatlar haqida tajriba tahliliy natijalari keltirilgan.

Ushbu maqolada maktab yoshdagi o‘quvchilarning matematika fanini erkin tanlov

Kalit so‘zlar: vazifalarini erkin tanlash, sinf kuzatuvlari, an‘anaviy ta‘lim, o‘quvchilarda motivlar kurashi, kognitiv, meta kognitiv ong.

Аннотация: В данной статье представлены аналитические результаты и информация о свободном изучении математики школьниками. Приводятся результаты экспериментального анализа ситуаций, когда педагог не спешит сокращать мысли детей, а в процессе традиционного обучения борьба мотивов у учащихся создает возможность сложного процесса принятия собственных решений.

Ключевые слова: свободный выбор задач, классные наблюдения, традиционное обучение, борьба мотивов учащихся, когнитивное, метакогнитивное сознание.

Annotation: This article presents analytical results and information about free-choice learning of mathematics by school-aged students. Here are the results of experimental analysis about the situations where the teacher does not rush to reduce the children's thoughts, and in the process of traditional education, the struggle of motives in students creates the possibility of a difficult process of making their own decisions.

Key words: free choice of tasks, classroom observations, traditional education, struggle of motives in students, cognitive, meta-cognitive consciousness.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 2, Выпуск 2, 29 Февраль

Kirish: Maktabgacha va maktab yoshida yetakchi turlar asosiy ta'minlovchi faoliyat ruhiy neoplazmalar hisoblanadi.

O'zining tabiatiga ko'ra, o'yin, ta'kidladi L.A. Venger, -Bu bolalarning birgalikdagi faoliyatining erkin turi: "Bolalar o'z tashabbusi bilan birlashadilar, o'yin syujetini o'zlari belgilaydilar, tegishli rollarni o'z zimmalariga oladilar, o'yin materiallarini tarqatadilar, o'yin mazmunini belgilaydilar va rivojlantiradilar, vazifalarni bajaradilar, yoki boshqa o'yin harakatlari" [1]. Biroq bola maktabga kelganida, oldingi maktabgacha yoshdagi davrda belgilangan erkin faoliyat uchun ushbu muhim shartlar mustahkamlanish va rivojlanishni topa olmaydi.

Dars davomida o'qituvchining o'zi ta'lim maqsadlarini qo'yadi, uning rivojlanishining mazmuni va ketma-ketligini o'zi belgilaydi va bolalarning ta'lim muvaffaqiyatini o'zi baholaydi. Boshlang'ich ta'limning an'anaviy paradigmasi darsdagi barcha o'quvchilar bir vaqtning o'zida bitta vazifani bajarishi bilan tavsiflanadi[2].

O'quv jarayonida erkin tanlash holatlaridan foydalanish o'qituvchi tomonidan erkin faoliyatning asosiy tarkibiy qismlarining ushbu haddan tashqari monopollashuvini engishga yordam beradi.

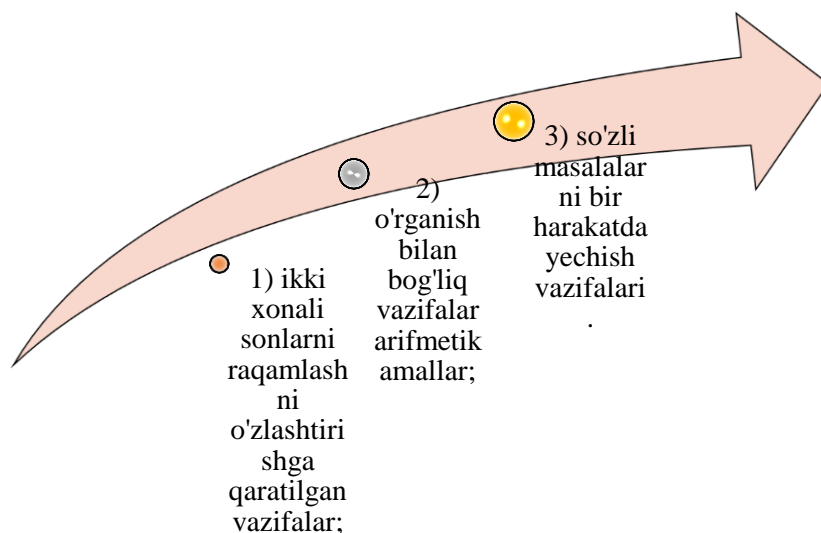
Bolaning tarbiyaviy ishining ushbu shaklini o'zlashtirishi ma'lum qonuniyatlarga ega ekanligi. O'quv vazifalarini erkin tanlash holatlarini yaratish metodologiyasining xususiyatlarini aniqlash uchun boshlang'ich maktab o'quvchilari o'quv ishining ushbu shaklini o'zlashtirishning turli bosqichlarida duch keladigan qiyinchiliklarni tahlil qilishga murojaat qilaylik.

Birinchi sinfda matematika darsi. Darsning maqsadi - birinchi sinf o'quvchilarida avtonom rejimda darsda ishlash qobiliyatini rivojlantirish, o'zlashtirishda o'z faoliyati haqida fikr yuritish ehtiyojlarini dolzarblashtirish.

O'quv vazifalarini erkin tanlash sharoitida matematik mazmun[3]. Dars uchun didaktik material bosma asosli varaqlar shaklida tayyorlangan. Varaqlarning mazmuni uch guruhga bo'linadi:

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 2, Выпуск 2, 29 Февраль

1-rasm: Dars uchun didaktik material bosma asosli varaqlar sxemasi
Darsning tuzilishi quyidagilarni ta'kidlaydi:
bosqichlar:

- i. o'quvchilarning ularga hali tanish bo'lmagan narsalarni o'zlashtirishi
- ii. bosma asosli varaqlarda qo'llaniladigan o'quv topshiriqlarini topshirish shakllari (bu bosqichga ehtiyoj vaqti-vaqti bilan paydo bo'ladi, chunki topshirish shakllari yangilanadi o'quv topshiriqlari);
- iii. mustaqil bajarish uchun o'quv topshiriqlarining guruhi va turini tanlash;
- iv. bosma asosli varaqlarda ishlash;
- v. ish natijalarini sarhisob qilish va ularni tahlil qilish.

Birinchi bosqichda bolalar bosma asosli varaqlarda joylashgan o'quv topshiriqlarini taqdim etishning notanish shakllarini o'zlashtirdilar. Buning uchun doskaga chiqadigan uch qismga bo'lingan, ularning har biri belgilangan.

O'quvchilarga tanish bo'lgan so'z: raqamlar (raqamlash ikki xonali raqamlar); operatsiyalar (yuz ichida qo'shish va ayirish); masalalar (qo'shish va ayirish bilan bog'liq oddiy so'zli masalalar)[4]. Dars oldidan ushbu bo'limlarning har biriga tartib raqamlari bilan bo'sh o'quv topshiriqlari yozildi. Dars davomida bu vazifalar jamoaviy muhokama qilinib, ularni bajarish namunasi doskaga yozib olindi. Bu bosma varaqlar ustida ishlashda o'quvchilarga ko'p savollar tug'ilishining oldini oldi.

Keyingi bosqichda o'qituvchi taklif qildi.

Bolalar uchun o'ylash va oldindan tanlash, o'zlari bajaradigan bo'lim vazifalar. Bunga oldingi bosqichda bajarilgan ishlar katta yordam beradi: barcha vazifalar doskada, o'quvchilarning ko'zlari oldida.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 2, Выпуск 2, 29 Февраль

Shunga qaramay, sinf kuzatuvlari shuni ko'rsatadiki, birinchi sinf o'quvchilarining hammasi ham vazifalar bo'limlaridan birini erkin tanlay olmaydi. Ulardan ba'zilari qo'shnilari bilan maslahatlashishni boshlaydilar, o'z tanlovlarini bilishga intiladilar va ba'zan unga moslashadilar: "Siz qaysi bo'limni tanladingiz? Shunda men ham birinchi bo'laman!" Boshqalar uzoq vaqt davomida qaror qabul qila olmaydi va o'z fikrini bir necha marta o'zgartira olmaydi:

“Men birinchi bo'limni tanlayman. Yo'q, uchtasi yaxshiroq. Yoki yo'q, birinchisi yaxshiroq! Bu yerda o'qituvchi bolalarning fikrlarini qisqartirishga shoshilmasligi kerak. An'anaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarda motivlar kurashi, o'z qarorlarini qabul qilishning qiyin jarayoni imkoniyatini yaratadigan holatlar ko'p bo'lmaydi. Axir, har qanday erkin tanlov bir vaqtning o'zida qabul qilish bilan birga keladi. Uning uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmasiga oladi.

Mas'uliyat, faylasuflarning ta'kidlashicha, erkinlikning boshqa tomonidir. Erkinliksiz hech qanday mas'uliyat bo'lmaydi va bo'lishi ham mumkin emas.

Birinchi sinf o'quvchilarining o'quv vazifalarini erkin tanlash mexanizmini o'zlashtirishning dastlabki davrida o'qituvchi ushbu jarayonni tashqi rag'batlantirishga qaratilgan vositalardan foydalanishdan qochish yaxshiroqdir.

Hozircha har bir o'quvchi uchun o'quv vazifalarini tanlash jarayonini tartibga soluvchi mezonlarni kiritish shart emas. Bu davrning asosiy vazifasi bolaga hali tanish bo'lmagan muhitga "ko'nikish" ga yordam berishdir[5].

Ta'lim jarayonida, tanlov holati, bu tanlovning sub'yekti sifatida his qilish.

Darhaqiqat, boshlang'ich maktabda o'quv faoliyatini tashkil etishning an'anaviy shakli doirasida, bu sinfdagi barcha o'quvchilar tomonidan bir vaqtning o'zida bir xil o'quv ishlarini bajarishi bilan tavsiflanadi, bu deyarli yo'q.

Shaxsiy rivojlanishning ushbu muhim vositasi - erkin tanlovning namoyon bo'lishi va amalga oshirilishi hisoblanadi.

Har bir bolaga nihoyat tanlangan variantni tanlashga va yozib olishga yordam berish uchun o'qituvchi o'quvchilardan qo'llarini birma-bir ko'tarishlarini so'raydi - birinchi bo'limni tanlaganlar, keyin ikkinchisini tanlaganlar va nihoyat uchinchisini tanlaganlar. Dastlabki tanlov natijasini aniqlashning ushbu momenti juda muhimdir. U bolaga aytayotganga o'xshaydi: "Bo'ldi, Murodbek o'tdi! Turli xil variantlarni o'ylab ko'rish va tortish uchun vaqt bo'ldi, ammo yakuniy qaror qabul qilish kerak bo'lgan vaqt keladi.

Dastlabki davrda, o'quv vazifalarini tanlashda, birinchi sinf o'quvchilari, birinchi navbatda, topshiriqlarni taqdim etishning yanada qiziqarli va qiziqarli shakliga e'tibor

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 2, Выпуск 2, 29 Февраль

berishadi. "Nima uchun aynan shu vazifani tanladingiz?" degan savolga. tipik javob: "Menga bu vazifa ko'proq yoqdi". Afzal topshiriqlar qatoriga osonroq vazifalar ham kiradi, ularni bajarish o'quvchidan ko'p kuch talab qilmaydi.

Biroq, ba'zi o'quvchilar o'zlarining haqiqiy imkoniyatlarini hisobga olmasdan, eng qiyin vazifalarni tanlaydilar. Odatda bu guruhga o'zini yuqori baholaydigan bolalar kiradi[2].

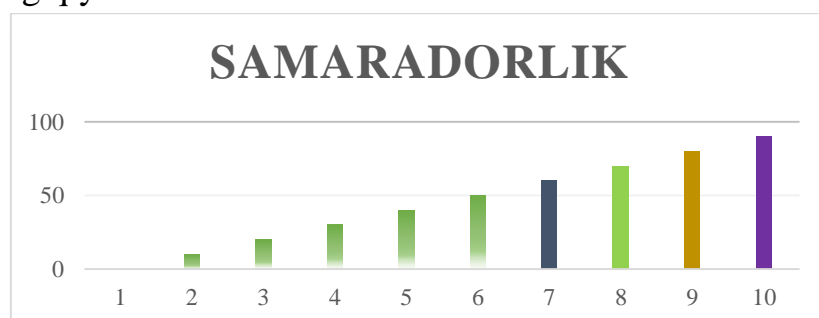
Darsning uchinchi bosqichida ("Raqamlar", "Harakatlar" yoki "Muammolar") bo'limni tanlash to'g'risida qaror qabul qilib, o'quvchilar bosma asosli varaqlar joylashgan maxsus stolga o'tadilar va shulardan birini tanlashadi.

muayyan turdagi vazifa uchun bo'lim. Biroz

Bolalarda ta'lim vazifalarini tanlashda beqarorlik va impulsivlik bu bosqichda o'zini namoyon qilishda davom etmoqda. Stol oldida turib, sinfdoshlar yoki boshqa tasodifiy omillar ta'siri ostida ular kutilmaganda oldindan tanlangan variantni o'zgartiradilar. Bunday hollarda o'qituvchi aralashuvdan, ayniqsa, har qanday qiymat hukmlaridan voz kechishi kerak. Uning asosiy vazifasi diqqat bilan kuzatish va faqat o'ta og'ir holatlarda, bolaning iltimosiga binoan, unga yumshoq, bo'shashgan maslahatlar shaklida yordam berishdir.

O'quv vazifalarini erkin tanlash holatlaridan foydalanishda juda muhim qadam ish natijalarini umumlashtirishdir[5]. Ushbu bosqichda o'quvchilarning o'quv vazifalarini erkin tanlash sharoitida matematik mazmuni o'zlashtirishga qaratilgan o'z faoliyati to'g'risida mulohaza yuritish ehtiyojlarini dolzarblashtirish kerak. Buning uchun quyidagi texnikadan foydalanilgan. O'qituvchi har bir boladan o'zi tugatgan barcha misollardan ikkitasini tanlashni so'radi: eng oson va eng qiyin. Shundan so'ng, har bir o'quvchi doskaga chiqib, o'zi uchun oson bo'lgan vazifalarni doskaning chap tomoniga yozadi va o'ngda - u qiyin deb hisoblaganlar. Yozma topshiriqlar o'qituvchi rahbarligida o'tkaziladigan keyingi jamoaviy tahlil mavzusiga aylandi. Natijada, deyarli barcha o'quvchilar uchun ma'lum bo'ldi.

Sinfda, eng oson vazifalar raqamlash va o'n ichida qo'shish va ayirish bilan bog'liq edi. Eng qiyin misollar ikki xonali sonlarni o'ndan o'tish bilan qo'shish va ayirish edi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 2, Выпуск 2, 29 Февраль

2-rasm: O'quv vazifalarini erkin tanlash holatlar samaradorlik sxemasi

Shunday qilib, o'quv vazifalarini erkin mustaqil tanlash sharoitida o'quvchilarning turli xil matematik mazmuni o'zlashtirish muvaffaqiyati to'g'risida fikr yuritish o'z maqsadlarini belgilash uchun asos bo'lib xizmat qildi.

Shuni ta'kidlash kerakki, "Sizga qaysi ish varianti ko'proq yoqdi - o'qituvchi topshiriq berganida yoki ularni o'zingiz tanlaganingizda?" ko'p bolalar ikkinchisini tanladilar[4].

Biroq, bir nechta o'quvchilar birinchi variantni afzal ko'rishdi va buni quyidagicha tushuntirdilar:

O'qituvchi qanday vazifalarni bajarishimiz kerakligini yaxshi biladi.

Ko'rib turganimizdek, birinchi sinfda allaqachon ba'zi o'quvchilarning erkin tanlovdan qochish istagi namoyon bo'lib, bu funksiyani o'qituvchiga topshiradi (E. Fromm bu hodisani "erkinlikdan qochish" deb atagan). Bu guruh odatda o'z-o'zini past baholaydigan va refleksiv qobiliyatlarning rivojlanish darajasi past bo'lgan ishonchsiz bolalarni o'z ichiga oladi.

Keling, birinchi sinf o'quvchilarining boshqa sinfda (Volograddagi 13-sonli maktabning 1G-sinfi, o'qituvchisi - G.G. Kukushkina) erkin mustaqil faoliyati sharoitida kuzatuvlari bo'laklari tavsifini beraylik. Bu sinfda birinchi yarim yillikda 1-sinf o'quvchilarining bepul mustaqil faoliyati rejalashtirilgan va haftada bir marta ikki soatdan (birinchi ikki dars juma kuni) o'tkazilgan. Yilning ikkinchi yarmida bu ish hajmi besh soatgacha oshirildi (juma kuni butun o'quv kuni). Bu birinchi yarim yillikda o'quvchilar tomonidan qo'lga kiritilgan quyidagi yangi ishlanmalar tufayli mumkin bo'ldi: 1) o'qituvchi tomonidan kichik yoshdagi o'quv faoliyatini bevosita va darhol nazorat qilish funksiyasi mavjud bo'lgan oflayn rejimda ishlash tajribasini o'zlashtirish. maktab o'quvchilari minimal bo'ladi; 2) o'quvchilarning mustaqil qobiliyatlari o'quv ishingizni rejalashtirish; 3) faoliyatni tashqi tartibga solishdan ichki o'zini o'zi boshqarish mexanizmlariga qisman o'tishda namoyon bo'lgan o'z xatti-harakatlarining o'zboshimchalik darajasining oshishi.

Birinchi bosqich - butun ish kuni uchun individual ta'lim faoliyatingizni jamoaviy rejalashtirish (vaqt oralig'i - 15 daqiqa).

O'qituvchi birinchi sinf o'quvchilariga to'rtta o'quv fanidan (rus tili, matematika, o'qish, tabiatshunoslik) kunlik ish dasturini taklif qildi.

Ushbu bosqichda har bir bola o'qituvchi tomonidan taklif qilingan ish dasturi bilan tanishdi va vazifalarning o'zgaruvchan qismidan ish kuni davomida bajarishni

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Том 2, Выпуск 2, 29 Февраль

rejalashtirganlarini tanladi. Turli xil vazifalar uchun vazifalar ketma-ketligi o'quv fanlari ham bolaning o'zi tomonidan aniqlangan.

O'quvchilar kuzatuvini shuni ko'rsatdiki, ularning aksariyati hali ham har xil turdagi ta'lim mazmunini o'zlashtirish bo'yicha o'z faoliyati haqida fikr yuritishda qiynalmoqda, shuning uchun bu davrda yoshlarni mustaqil ravishda farqlash.

O'quvchilarning o'quv materialini mazmunini tushunishlari ularning maqsad qo'yish va rejalashtirish faoliyatida yetakchi omil bo'la olmaydi. Keyinchalik bu xulosa matematika bo'yicha o'zgaruvchan topshiriqlar blokini bajarish natijalarini tekshirishda tasdiqlandi.

Sinfdagi deyarli barcha bolalar birinchi vazifani tanladilar.

Bu misollar soni bo'yicha eng katta hajmli edi, ammo bu misollarning mazmuni unchalik murakkab emas edi. O'qituvchi o'z tanlovini rag'batlantirishni so'raganda, ko'pchilik o'quvchilar shunday javob berishdi: "Men bu faoliyatni tanladim, chunki ko'proq rang berish mavjud".

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ushbu bosqichda birinchi sinf o'quvchilari o'quv vazifalarini mustaqil tanlashda, asosan, vazifalarning tashqi, rasmiy xususiyatlariga (o'zlarining qiziqarli, ko'ngilochar tabiatiga) amal qiladilar. Shu ketma-ketlikda matematika fanining o'quvchilar tomonidan o'zlashtirish darajasi samaradorlikka erishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Олимов, Қ. Т. (2011). Педагогик технологиялар.-Т.: "Фан ва технологиялар" нашриёти.
2. Tosheva, G. D., & Toirov, B. B. (2020). INNOVATION TECHNOLOGIYALAR TA'LIM TARAQQIYOTINING ASOSIY KUCHI VA TUTGAN O'RNI. Science and Education, 1(8), 222-228.
3. Nurillayevna, T. Z., Barotovich, O. S., Djurayevna, T. G., Muxiddinovna, T. N., & Abdufornonovna, A. F. (2021). Research of Foot Sizes of Younger School Children for the Purpose of Identification of Static Deformations. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 4723-4741.
4. Тошева, Г. Д. (2016). Совершенствование процесса проектирования одежды на основе компьютерных технологий. Молодой ученый, (2), 245-247.
5. Ражабова, Г. Ж., Тошева, Г. Д., & Бокиева, Г. У. (2015). Использование технологического стенда при изучении дисциплин профессиональной направленности. Молодой ученый, (3), 215-217.